

Tanja Petrović, *Ne tu, ne tam. Srbi v Beli krajini in njihova jezikovna ideologija v procesu zamenjave jezika*, prevod Maja Đukanović, Založba ZRC, Ljubljana 2006, 223 стр.*

Ова студија је проистекла из вишегодишњег ауторкиног бављења језичком ситуацијом белокрањских Срба, а темељи се на докторској дисертацији одбрањеној у Љубљани 2005. године.¹ Књига коју представљамо значајна је из више разлога. Пажњу привлачи најпре сам предмет истраживања — језичка ситуација у недовољно познатој заједници Срба у Словенији, настањених у четири села (Бојанци, Мариндол, Милићи и Пауновићи), смештена уз границу са Хрватском, са укупно око 300 становника, који су потомци Ускока досељених у 16. веку. Ако оставимо по страни актуелност саме теме, вредност ове монографије огледа се у успешном спајању резултата теренских истраживања и свестраног увида у савремене методолошке приступе који су развијени у оквиру социалингвистике и антрополошке лингвистике.

Прво поглавље *Jezikovna problematika majhnih etničnih skupin na prostoru jugovzhodne Evrope* (Језичка проблематика малих етничких група на простору југоисточне Европе) уводног је карактера и посвећено је указивању на актуелност проучавања културно-језичког идентитета мањинских заједница и процеса замене језика. Овај сегмент садржи и неопходна термилошка разјашњења кључних појмова, као и прецизну дефиницију употребе етничког одређења за припаднике ове заједнице и њихов језик у студији, уз пуну свест о идеолошким конотацијама етнимима које се не поклапају са комплексним начином са-

---

* Приказ је резултат рада на пројекту 148011 „Етничка и социјална стигматизација Балкана“, који у целини финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Ауторка је чланке посвећене овој теми објављивала и у *Јужнословенском филологу*, где су изашли следећи радови: Етнолингвистичка грађа о Божићу код Срба у Белој Крајини, ЈФ LVIII (2002), 65–77; Идеолошке функције управног говора у процесу замене језика. Пример Срба у Белој Крајини, ЈФ LXI (2005), 191–211.

моидентификације ове групе. Осврћући се на досадашња лингвистичка проучавања малих етничких заједница, ауторка указује на то да су оваква истраживања вршена пре свега у домену дијалектологије која је, будући усмерена на потрагу за 'идеалним говорницима' „од којих ће добити најчистију форму језика“ (стр. 18)², пренебрегавала све појаве које су последица језичке интерференције и контаката са другим идиомима. Пошто је указано такође и на нове методолошке приступе који се фокусирају на до тада занемариване језичке процесе, скицирана је савремена социокултурна и социolingвистичка ситуација белокрањских Срба коју карактерише интензиван процес замене језика. Поглавље се завршава приказом основних географских и историјских факата везаних за ову заједницу, а представљени су и односи већине према овој мањинској групи, одражени у стереотипним представама, што су све важни чиниоци који су утицали на идентитет, унутрашњу диференцијацију и језичко понашање Срба у Белој Крајини.

У другом поглављу насловљеном *Etnolingvistična vitalnost Srbov v Beli krajini* (Етнолингвистичка виталност Срба у Белој Крајини) разматрају се фактори који утичу на то да се једна етнолингвистичка група очува као засебна целина и да задржи свој језик. Према теоријском концепту који су предложили Н. Giles, R. Y. Bourhis и D. M. Taylor, етнолингвистичка виталност ове заједнице процењује се на основу три групе параметара: статуса (економског, социјалног, историјског, језичког), демографије (број и дистрибуција припадника заједнице, територија коју насељавају, пропорција у односу на остале групе, стопа прираштаја, мешани бракови, миграције) и институционална подршка (формална и неформална: медији, образовање, религија, облици самоорганизовања и сл.). Слика социolingвистичке ситуације Срба у Белој Крајини представљена је и са становишта концепције која разматра типове социјалне мреже успостављене у некој заједници.

Треће поглавље *Jezikovna praksa Srbov v Beli krajini* (Језичка пракса Срба у Белој Крајини) посвећено је језичким појавама карактеристичним за ову заједницу са ниским степеном етнолингвистичке виталности у поодмаклом процесу замене језика у коме локални идиом уступа функције и домене употребе већинском идиому. Тако су у овом поглављу описани алтернација кодова, односно њихово преукупљивање и мешање, лексичко позајмљивање, диглосија и нестабил-

---

² Цитати су наведени на српском на основу текста докторске дисертације уз корекције уколико се текст књиге и дисертације не подударају у потпуности. На српски су преведени цитати који су у дисертацији наведени у језику оригинала, а у књизи су дати у преводу на словеначки.

ност имлицитне норме локалног идиома. Посебно је занимљив сегмент у коме је ауторка показала како се описане појаве рефлектују на традиционалну духовну културу, дошавши до закључка да су „за актуелно стање традиционалне културе и лексике која се на њу односи код Срба у Белој Крајини карактеристичне појаве као што су преузимање словеначких обичаја, замена домаће лексике лексиком већинског језика, коегзистенција мањинских и већинских културних образаца, паралелна употреба домаће и преузете лексике, као и коегзистенција двају кодова у оквиру истог исказа“ (стр. 69).

Теоријске поставке и појмови, кључни за ову студију, уводе се и разрађују у четвртом поглављу насловљеном *Teorija jezikovne ideologije* (Теорија језичке идеологије). Ауторка у овом поглављу дефинише појмове као што су језичка идеологија, дискурс, метапрагматичка свест и идеолошка језгра. Према неким од наведених дефиниција, под језичком идеологијом се подразумева „систем представа о језику које обликују говорници са намером да рационализују или оправдају начине на које сами доживљавају структуру и употребу језика“ (М. Silverstein), „идеје о томе шта је језик или шта би требало да буде, тј. културне идеје о односу између језичких облика и социјалних идентитета“ (А. Jaffe) (стр. 83). При томе се, ауторка истиче, дискурс јавља као средишња јединица анализе будући да представља „везу односно актуелни и конкретни израз односа између језика и културе“ (J. Sherzer) (стр. 84).

У петом се поглављу — чији наслов *Zamišljanje skupnosti na prostorih bivše Jugoslavije in Srbi v Beli krajini* (Замишљање заједница на просторима бивше Југославије и Срби у Белој Крајини) алудира на Андерсонове *Замишљене заједнице*³ — прелази на анализу дискурса о белокрањским Србима уобличаваних у јавној сфери и тесно повезаних са ширим дискурсима насталим у процесу формирања нација на просторима бивше Југославије. У дискурсе који се о овој скупини моделују споља, ван заједнице, спада и стручни дискурс истраживача, који такође није лишен идеолошког набоја.

Анализа дискурса самих припадника заједнице, која је предмет шестог поглавља насловљеног *Jezikovna ideologija v diskurzu Srbov v Beli krajini: ideološka jedra* (Језичка идеологија у дискурсу Срба у Белој Крајини: идеолошка језгра), показује да њихови ставови према идиомима којима располажу рефлектују многе концепте присутне у дискурсу који прати формирање нација, као што су нпр. ауторитет,

³ Уп. В. Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London 1991; у преводу: *Нација: zamišljena zajednica*, Beograd 1998.

носталгија, језички пуризам, а који су анализирани у претходном поглављу. При томе, напомиње ауторка, језичка идеологија не представља кохерентан систем (чак ни на индивидуалном нивоу), што је последица различитих друштвених улога и статуса које појединци имају у оквиру заједнице и њихове двоструке, локалне и националне / глобалне перспективе.

Са плана садржаја прелази се у седмом поглављу под насловом *Jezikovna ideologija in metapragmatična zavest* (Језичка идеологија и метапрагматичка свест) на разматрање начина на који говорници формалним средствима изражавају језичку идеологију. Ауторка се најпре бави метапрагматичким коментарима и закључује да се они најчешће односе на изговор и лексику, а да се јављају у функцији диференцијације, како оне која се уочава унутар заједнице, тако и у односу на говорнике других идиома. Затим се као имплицитно метапрагматички разматрају дискурзивни поступци у којима је избор језичких средстава који припадају различитим идиомима идеолошки мотивисан. Први је лексичко позајмљивање које показује да се словеначки језик на идеолошком плану повезује са напретком, модернизацијом и друштвеним престижом. Други је упаривање, „понављање језичког елемента на језику различитом од језика у коме је тај елемент најпре употребљен“ (L. Tsitsipis) (стр. 144), које је у великој мери условљено идентитетом саговорника.

Трећем дискурзивном поступку посвећено је наредно, осмо поглавље *Ideološke funkcije premega govora v diskurzu Srbov v Beli krajini* (Идеолошке функције управног говора у дискурсу Срба у Белој Крајини), у коме се испитује идеолошка позадина алтернатије кодова приликом навођења туђег говора, као и формалне карактеристике и функције управног говора. Алтернација кодова у сегментима дискурса са управним говором, закључује се, служи најчешће за изражавање тензије и разлика између припадника заједнице и оних који јој не припадају или између различитих генерација унутар заједнице.

У деветом поглављу насловљеном *Jezikovna ideologija in odnos med sogovorci* (Језичка идеологија и однос између саговорницима) истраживање се усмерава на то како однос међу истраживача и припадника проучаваних заједница утиче на уобличавање дискурса чланова тих заједница. Ауторка указује на два типа ауторитета који се дискурсно конструишу у интеракцији истраживач–информатори: то су ауторитет књижевног језика, који најчешће припада истраживачу и ауторитет узраста и локалног знања, који карактерише информаторе, обично припаднике старије генерације.

У рекапитулацији која је предмет последњег, десетог поглавља *Zaključna razmišljanja* ауторка истиче да се у дискурсима заједнице белокрањских Срба могу издвојити две идеолошке опозиције. Једна је опозиција између локалног и националног, док се друга успоставља између ситуације *некад* и *сад*, а обе се пројектују на однос између локалног српског идиома и словеначког као стандардног националног језика.

Вредност ове студија огледа се у томе што се врло комплексној и друштвено осетљивој теми прилази из различитих углова, уз не тако често виђено, а при том и успешно комбиновање методолошких и теоријских парадигми различитих лингвистичких традиција, како оних северноамеричке и западноевропске, тако и словенске провенијенције, чиме се превладавају ограничења појединачних теоријско-методолошких оквира. Оно што ову студију чини актуелном јесте и наглашена истраживачева свест о сопственој позицији и преиспитивање импликација те позиције на само истраживање, као и указивање на етичка питања која покрећу оваква истраживања.

Београд

Марија Вучковић